

EGRI EGYHÁZI INGATLANOK „ÁLLAMI HASZNÁLATBA VÉTELE” AZ ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL A KÁDÁR-KORSZAKBAN*

Gál Máté

Az egyházkorlátozók a kádárizmus² időszakában nem kizárólag a papságot és a híveket közvetlenül ért adminisztratív eljárásokkal igyekeztek elejét venni a hitélet terjedésének. A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően néhány évvel, egészen pontosan 1958-ban az előző, sztálinizmus jegyeit erősen magán viselő koncepciókhoz³ képest új típusú egyházpolitikai elképzeléseket fogalmazott meg. Az MSZMP Politikai Bizottságának (PB) 1958. június 10-i határozata értelmében elválasztották a „*klerikális reakció*” és a „*vallásos világnézet*” ellen viselt harc eszköztárát, módszereit, s azok sebességét. A hatalomgyakorlók számára a szocialista rendszer mögött álló évek bizonyították, hogy az egyházakkal és az általuk terjesztett nézetekkel szemben miképpen szükséges fellépni. A vallásfelekezetek a szocializmus időszakában még hosszú ideig létezni fognak, ezért az együttműködés „*szükséges*” és „*lehetséges*” az állam és az egyházak között – állapította meg a dokumentum. Az egyházi reakció viszont politikai ellenség, tevékenysége az állami és társadalmi rend megdöntésére irányul, így az ellene folytatott – adminisztratív módszerektől sem mentes – harc a „*szocialista hatalom megvédéséért folytatott harc*”.⁴ Az MSZMP július 22-i határozata markáns irányelveket fogalmazott meg a vallásos világnézet visszaszorításának problematikája kapcsán. A hatalom az „*eszmei harc*” megvívásának ütemezését illetően türelemre intette az egyházakkal foglalkozó szerveket és a társadalmat,⁵ a direktívában a „*türelmes, körültekintő*” fogalompar kapott nagyobb hangsúlyt.⁶

* A kutatást az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című projekt támogatta.

² A kádárizmus fogalmát a Rainer M. János által meghatározott definíció szerint használjuk. Lásd bővebben: Rainer, 2012. 138–148.

³ A kádárizmus egyházpolitikájáról bővebben: Balogh, 1997.

⁴ Köbel, 2006. 132.

⁵ A társadalom valláshoz való viszonyát külön górcső alá vette a dokumentum, hiszen a kemény terror és a forradalom után félreértéseket okozhatott a szokatlan türelem. Egyfelől megnöttek az opportunisták hangok, másfelől az irányelvekkel mit sem törődve – főként a párttagság körében – felütötte a fejét a szektáns türelmetlenség káros attitűdje.

⁶ Balogh–Gergely, 2005. 1003.

Ameddig a „*klerikális reakció*” leginkább az állambiztonság⁷ és másodsorban az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH)⁸ asztalára tartozott, addig a vallásos világnézet „kezelése” az ÁEH mellett a társadalmi szervezetek és tömegmozgalmak, emellett az állami társadalmi szervezetek, az oktatási intézmények és a sajtó feladatkörét gyarapította.⁹ Az ateista államnak a rivális és a marxista értékelések megítélése alapján kifejezetten maradi és káros „világnézettel” szemben az erőltetett ateista propagandán, illetve az oktatáson át a diszkrimináción keresztül az istentiszteleti helyként funkcionáló egyházi épületek Kádár-korszakban is folytatódó államosításáig széles tárház állt rendelkezésére. Utóbbi tekintetében Eger városában a hatvanas évek első felében több sikerrel zárult próbálkozás is rekonstruálható az Állami Egyházügyi Hivatal forrásaiból. A fennmaradt dokumentumok arra engednek következtetni, hogy a szóban forgó objektumokra bizonyos városi intézmények részéről mutatkozott igény, s a végrehajtásban aktív szereplőként jelent meg a hivatal Heves megyei egyházügyi főelőadója és végeredményben az ÁEH. Amint a történekből ki fog tűnni, az ÁEH készségesen egyengette a felterjesztett igények megvalósulásának útját, ezzel szemben gáncsolta az érsekség minden, a templomok védelmében tett lépését. Az ÁEH a felekezetek és a hit ellen folytatott következetes offenzíva indoka mellett azért is szorgalmazta az ingatlanok mihamarabbi állami használatba vételét, mert a szóban forgó, korábban az egri angolkisasszonyok, illetve irgalmas rendi szerzetesek tulajdonában lévő kápolnák az egri hitélet ismert helyszíneiként tartathatók számon. Jelen írásban a feldolgozott esetekkel igyekszünk rávilágítani arra, hogy az egypártrendszer vidéki reprezentánsai – egy esetben célzottan az állami világnézeti propaganda kifejezett hasznára – miképpen sértették meg az egyházi szuverenitást, s az együttműködésük közben foganatosított adminisztratív lépésekkel milyen formán korlátozták nemcsak a katolikus egyházat, hanem a helyi társadalom vallásszabadságát is.

⁷ 1957 decemberétől a Belügyminisztérium (BM) II. főosztály 5. osztálya volt felelős az úgynevezett „belső reakció” elhárításáért, az egyházakkal szembeni állambiztonsági munkát pedig a II/5-c alosztály látta el. A témáról bővebben: Vörös, 2009. 10.

⁸ Az ÁEH 1951–1989-ig állt fenn és jogutód nélkül szűnt meg. A hivatalt is érintették az 1956 végén történő állami szervek körében végbemenő átszervezések, összevonások. Az 1956. évi 33. számú törvényerejű rendelet megszüntette az Állami Egyházügyi Hivatalt, feladatkörét a Művelődésügyi Minisztérium vette át. Az ÁEH így betagozódott a kultuszminisztériumba, hivatalos elnevezése pedig Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatal lett. A hivatalt végül 1959-ben újjászervezték, s visszakapta önállóságát, erre az 1959. évi 25. számú törvényerejű rendelet értelmében került sor. Bővebben: Köbel, 2006. 60–91., Köpeczi Bócz, 2004. 14–18., Soós, 2014.

⁹ Köbel, 2010. 206–212.

Borai Emil¹⁰ egyházügyi főelőadóhoz 1960 nyarán a megyei jogú város intézményeitől két levél érkezett bizonyos egyházi ingatlanok kisajátítása céljából a megyei jogú város intézményeitől. Mint látni fogjuk, mindkét levél 1960 júliusában került postázásra a felsőbb szervekhez, majd kisvártatva az ÁEH egri munkatársához, aki előbb az információt szóban, később írásos formában is továbbította Madai András¹¹ osztályvezető-helyettesnek. A források ugyan egyértelműen nem bizonyítják, de elképzelhető, hogy az igények az ÁEH és a megyei tanács sugalmazására születhettek. A hipotézisünket alátámaszthatja, hogy Borai már a befutott két levél kelte előtt, 1960. július 3-án felterjesztést készített az egyházügyi hivatal részére, amelyben hozzájárulást kért az Egerben elhelyezkedő telekkönyvileg állami tulajdonban lévő volt szerzetesi kápolnák kiürítésére.¹² Az épületek kisajátítása nem ment egyről a kettőre, az egészen biztos, hogy az államosítás előtt az angolkisasszonyok leánynevelő intézetéhez és az irgalmasrend kórházához tartozó kápolnák átadását a hivatal nem teljesítette első kérésre, így előfordulhat, hogy a vidéki káder közvetítőn keresztül vagy személyesen motiválta az igénylőket a kérvény benyújtására. Borai a kérelmekkel a kezében hatékonyabban tudta érdekeit érvényesíteni a hivatal irányába, ám a források tükrében azt mondhatjuk, hogy köszönhetően az egyházvezetés eltökéltségének ez sem vezetett minden esetben azonnali sikerhez.

Az egri egyházügyi főelőadó 1960. július 3-i ÁEH-nak címzett jelentését követően 1960. július 23-án Újvári Ottó, a Szilágyi Erzsébet Leánygimnázium igazgatója intézett kérést az Állami Egyházügyi Hivatalhoz, amelyet Strbák István¹³ a Heves Megyei Tanács Művelődési Osztályának vezetője továbbított Borai Emil

¹⁰ Borai Emil (1924–?) 1945 után péksegédként dolgozott, majd pártutasításra az Államvédelmi Osztály Bajai Alárendelt Osztályán, 1948 szeptember 10-e után a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóság Bajai Kirendeltségén tevékenykedhetett. Saját bevallása szerint maga Péter Gábor kifejezett kérésére menesztették a szervezetből, ezt követően rehabilitációja után, 1952. október 1-től dolgozott az ÁEH-nak. 1954-től püspökségi megbízott volt Egerben, később egyházügyi főelőadóként, a forradalom leverését követően pedig miniszteri biztosi titulusban továbbra is egyházügyi főelőadóként látta el feladatait. 1969-ben távozott az ÁEH kötelékéből és Heves megyei szolgálatából, vélhetően a hivatal apparátusát érintő „modernizáció” vonhatta maga után Borai leváltását. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) XIX-A-21-b 558. d. Borai Emil, Borai Emil 1959. október 14-ei levele, amelyért köszönet illeti Kálmán Peregrin ferences szerzetest, aki a rendelkezésemre bocsátotta a Miklós Imre ÁEH-elnök hagyatékából származó dokumentumot. Borai Emil karrierjéről bővebben: Gál, 2017. 121–142.

¹¹ Madai András 1958. július 1. – 1980. december 31. között dolgozott az Állami Egyházügyi Hivatalban. Csoportvezető, főosztályvezető-helyettes a Protestáns Főosztályon 1967. augusztus 1-től, főosztályvezető 1972. június 1-től a Protestáns és Más Felekezetek Főosztályon, főosztályvezető-helyettes 1973. május 1-től a Protestáns és Más Felekezetek Főosztályon, megbízott főosztályvezető. 1981. január 1-től korhatár előtti nyugdíjazására került sor. Bővebben: Soós, 2014. 277.

¹² MNL OL XIX-A-21-b 57. doboz 2. tétel, Borai Emil levele Olt Károlynak 1961. július 25-én, 1.

¹³ Strbák István 1957. december 10. és 1961. július 31. között volt a Heves Megyei Tanács Művelődési Osztályának vezetője. Bán, 2011. 294.

felé.¹⁴ Az Eger, Kossuth Lajos utca 8. szám alatt található gimnáziumnak otthont adó épületet az iskolák 1949-es államosításakor elvették a nővérektől, 1950-ben a rendet tovább sújtotta a szétszóratás terhe, ám a létesítményhez tartozó kápolna az ott megtartott misék idejére továbbra is látogatható maradt a hívek számára. A gimnázium igazgatója a kápolnára és a hozzá tartozó sekrestyére „vetett szemet”, amely – állt Strbák kísérőlevelében – az államosítást követően az iskola épületével együtt a Művelődésügyi Minisztérium nevére került.

Borai Emil nem véletlenül állt a kápolna és a sekrestye ilyen típusú használatba vételére irányuló törekvés támogatóinak, sőt ha úgy tetszik kezdeményezőinek sorába. Az iskolatemplom az Angolkisasszonyok Leánynevelő Intézetének államosítása ellenére a katolikus egyház, pontosabban az Eger Belváros Római Katolikus Főplébánia kezelésében maradt, így az ötvenes években és a hatvanas évek legelején nyitva állt a hívek előtt. A világi közösségen kívül a volt rendtagok¹⁵ is ide jártak misére, illetve utóbbiak közül Bárány Irén szerzetesnő és Kövér Erzsébet növendék nevét fontos kiemelni, hiszen ők intézték a kápolna ügyeit, melynek üzemeltetését adományok segítették. A miséket dr. Tóth József¹⁶ teológiai tanár celebrálta ekkoriban.¹⁷ Az itt folyó hitélet után élénken érdeklődött az ÁEH mellett a Heves megyei állambiztonság egyházi elhárítása is. A kápolna azért került a politikai rendőrség látóterébe, mert főként az ötvenes évek első felében – a családlátogatások mellett – fontos helyszínül szolgált a szerzetesnők fiatalok körében kifejtett lelki vezetésének. A belügy az iratok tanúsága szerint már a Rákosi-korszakban éberrel figyeltette a kápolnát. „Kocsis József” fedőnevű ügynök 1952. június 12-i jelentése szerint Wolszki Gizella szerzetesnő körülbelül „100 gyermeket részesített illegálisan hitoktatásban az angolkisasszonyok rendi zárda kápolnájában első áldozás előtt két héttel”.¹⁸ Az ügynök jelentése közel állt a valósághoz, a szerzetesnők 1950 után valóban énekkart szerveztek volt szerzetesek és világiak számára, valamint gyerekek hitoktatását és szentségekre való felkészítését segítették. A volt rendtagokat az egri ciszterci szerzetesek fogták össze az „illegális” nevelőmunkában. A nővérek előbb Debreczeni Imre Sixtus, majd Debreczeni 1954-es, nem teljesen tisztázott körülmények között bekövetkezett halála után Kalász Mihály Elek ciszterci szerzetes

¹⁴ MNL OL XIX-A-21-b 46. doboz 2. tétel Az iskola épületében lévő kápolna és sekrestye igénybevétele.

¹⁵ Bárány Irén, Wéber Etelka, Balázs Magdolna, Wolszky Gizella szerzetesnők, Ambrus Adrienn, Kövér Erzsébet, és Barczy Erzsébet angolkisasszony rendi szerzetesek és növendékek jártak rendszeresen misékre a zárda kápolnájába. ÁBTTL 3.1.5. O-11762/2. 129.

¹⁶ Dr. Tóth József (1915–1990) 1940-től teológiai tanár Egerben, 1942-től lelki igazgató, 1943-ban pedig tanfelügyelői megbízást kapott. 1948-ban letartóztatták, miután kiszabadult 1949-től érseki tanácsosi pozíciót töltött be. Az Egri Főegyházmegeye Schematizmusa, 1963. 69.

¹⁷ ÁBTTL 3.1.5. O-11762/2. 129–130.

¹⁸ ÁBTTL 3.1.5. O-11762/2. 31.

segítói lettek a Szent Bernát plébániában. Korábbi kutatások¹⁹ rámutattak, hogy Debreczeni halálát követően az addig stabil hitoktató-munkaközösség megingott, s jellemzően személyi ellentétek vezettek a csoport felbomlásáig. Legtovább, egészen az 1958-as internálásáig Balázs Magdolna foglalkozott gyermekekkel.²⁰ A kápolna és a hozzá tartozó sekrestye a csoport szétesése után is az egyházkorlátozók útjában állt, hiszen változatlanul a nővérek gondozásában maradt, illetve egyházi szertartások otthonául szolgált. Borai Emil egyik 1961. december 28-i, az állami használatba vételt érintő jelentésében a nővérek eredeti törekvését teljesen eltorzítva, valódi lényegiségét elleplezve úgy értékelte az objektum korábbi helyzetét, hogy a szerzetesnők „saját hasznukra” tartották azt fenn.²¹

Újvári Ottó iskolaigazgató levelében három pontba szedve fogalmazta meg indokait a kápolna és a terem kisajátításával összefüggésben. „1./ Az iskola sem tornateremmel, sem díszteremmel nem rendelkezik. Ennek következtében az elmúlt iskolai évben a testnevelést csak úgy tudtuk megoldani, hogy a Pedagógiai Főiskola tornatermét vettük igénybe. A Főiskola azonban az elkövetkező iskolai évre nem tudja nélkülözni tornatermét, mivel négy évfolyamossá bővül. Díszteremmel sem rendelkezik az iskola. Ennek következtében az iskolai ünnepélyeket, rendezvényeket csak a Tiszti Klubban tudtuk megrendezni, minden alkalommal bérfizetéssel és időben kénytelenek voltunk alkalmazkodni a Klub időbeosztásához. Megjegyzem az iskolával kapcsolatos kollégium sem rendelkezik díszteremmel, így nincs egyetlen helyisége sem, hol a tanulókat megbeszélésre összetudná hívni. 2./ Az iskola egyáltalán nem rendelkezik nyelvi teremmel. Így sokszor kénytelenek vagyunk nyelvi órát a folyosón berendezett szülői fogadóban megtartani. Az órarend összeállításánál igen nagy nehézséget okoz a bifurkáló (sic!) rendszer, mivel nincs nyelvi termünk. 3./ A politechnikai oktatás bevezetése is szükségessé tenné a tanterem biztosítását. Ennek a célnak megfelelne a sekrestye.”²² Szembetűnő, hogy az iskolaigazgató érvelésében egészen egyszerűen helyhiányra hivatkozott, a közoktatási intézmény pedig oktatási célzattal tartott igényt az objektumokra. A tornaterem hiányával kapcsolatosan meg kell említenünk, hogy Eger város vezetése előtt nem volt ismeretlen a probléma.

¹⁹ Az egri ciszterciak és angolkisasszonyok „illegális” hitoktató, ifúságnevelő tevékenységéről és az ellenük folytatott állambiztonsági nyomozásról, illetve a nyomozást követő kihallgatásokról, bírósági ítéletekről Wirthné Diera Bernadett végzett kutatásokat. Bővebben: Wirthné, 2012. 227–239.; Wirthné, 2005.

²⁰ Wirthné, 2012. 230.

²¹ MNL OL XIX-A-21-d 10. doboz 007-46/1961 IV. negyedévi összefoglaló. 1961. december 28.

²² MNL OL XIX-A-21-b 46. doboz 2. tétel Az iskola épületében lévő kápolna és sekrestye igénybevétele.

Az Eger Városi Végrehajtó Bizottság 1961. április 19-i ülésére készített „Beszámoló az Eger város testnevelési és sportmozgalom helyzetéről és az 1960 évi fő feladatokról” címet viselő dokumentumban is feltűnt a kérdés. Magvasi Flórián a következőkben idézettek alapján írta le a városban diagnosztizálható, középiskolai testnevelést érintő anomáliákat. „A középiskolai testnevelés a kijelölt tanterv alapján folyik. Sajnos, a tornaterem hiány a még jobb eredmény elérését akadályozza.”²³ Ugyanezen a testületi ülésen esett szó a „PB elé kerülő Várospolitikai terv megtárgyalásáról”. Kocsmár János²⁴ VB-elnök, a napirend előadója a „szocialista rendszer és városvezetés a lakosság életszínvonalának emelése érdekében tett törekvések nyújtotta lehetőségek” között tartotta számon a Szilágyi Erzsébet Leánygimnázium bővítését. Érdekes, hogy a településfejlesztés koncepciója nem a kápolna használatba vételében látta a fejlesztés egyetlen lehetőségét, erről tanúskodik az anyagban fellelhető megjegyzés. „Megjegyzés: célszerűnek látszik a bővítést úgy elérni, hogy az iskolákban működő kollégiumokat onnan kitelepítenénk, és a kollégiumoknak létesítenénk új épületeket.”²⁵ Kocsmár vélhetően a kollégium épületét óhajtotta felhasználni a tornaszoba esetében is. Újvári Ottó meglepő módon alkalmasnak látta erre a célra az iskolatemplom épületét, ám valószínűleg az ötlet gyakorlati kivitelezéséről ő maga sem lehetett teljesen meggyőződve, csupán egy korábban már regisztrált problémával akarta megerősíteni ingatlanigényét. Újvári az ÁEH budapesti központjába címzett levele végül Strbák assisztálásával került augusztus 2-án a Heves megyei főelőadó kezébe. Strbák István támogatásának jeléül a következő megjegyzést csatolta az iskolaigazgató soraihoz: „Amennyiben az Ön felső határozata telekkönyvileg a Művelődésügyi Minisztérium nevének lévő kápolna bezárásához hozzájárul, illetve ezt lehetővé teszi, az esetben a kápolnát kulturális oktatási célokra fogjuk felhasználni, az Á.E.H. hozzájárulásával”.²⁶

A másik, valamivel később beérkezett igényre dr. Osváth Gábor kórházigazgató 1960. július 26-i panaszos hangvételű, „A kórház raktározási helyzete” tárgyú levele adott megfelelő alapot.²⁷ A történetekhez mindenképpen hozzá kell tennünk, hogy Osváth a Heves Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának Egészségügyi Osztályához írt, nem pedig az ÁEH-nak, illetve Osváth – legalábbis a következőkben taglalt írásában – semmilyen megoldási ötlettel nem állt elő. A kórházigazgató üzenetét dr. Szabó Ferenc főorvoshelyettes augusztus 2-án küldte tovább kifejezetten Bo-

²³ MNL HML XXXV-29-3/64. ő. e. 1960. IV. 22-ei végrehajtó bizottsági ülés jegyzőkönyve. Beszámoló Eger város testnevelési és sportmozgalom helyzetéről és az 1960. évi fő feladatokról. 2–3.

²⁴ Kocsmár János 1954. 11. 01. és 1963. 12. 31. között volt a városi tanács VB elnöke. Bertha–Szaniszló, 1991. 40.

²⁵ MNL HML XXXV-29-3/64. ő. e. 1960. IV. 22-ei Végrehajtó Bizottsági ülés jegyzőkönyve. Eger város tanácsa várospolitikai, fejlesztési terve. 1960–1975. 8.

²⁶ MNL OL XIX-A-21-b 46. doboz 2. tétel Az iskola épületében lévő kápolna és sekrestye igénybevétele.

²⁷ MNL OL XIX-A-21-b 46. doboz 2. tétel A megyei Kórház raktározási helyzetéről szóló jelentés.

rai Emil egyházügyi főelőadónak. Osváth helyzetértékelésében a frissen átalakított gyógyszerraktárról és az újonnan kialakított infúziós laboratóriumi részlegről adott jelentést, s a dokumentumban viszonylag részletesen kifejtette, hogy a bővítésektől függetlenül milyen nehézségek álltak fent. Az orvos elmondása alapján a helység túlzottan szűknek bizonyult a raktározási feladatokra, a kötszer elhelyezése megoldatlan maradt, ehhez körülbelül még negyven négyzetméter alapterületű raktárra lett volna szüksége a kórháznak. A kötszer ideiglenesen a létesítmény alagsorában került elhelyezésre, de helykapacitás híján az előírt mennyiség beszerzésére nem került sor. Kérdéssé vált továbbá három havi gyógyszerkészlet elhelyezése is, a kórházigazgató szerint a levél keltekor nagyjából egy hónapra valót voltak képesek tárolni, így egy ideálisnak mondható, megfelelően száraz harminc négyzetméteres helyiség igénye merült még fel az írásban. Tovább fokozta a gondokat a gyógyszer-tár vállalat kezelésében lévő készlet, amely az elmebetegek elhelyezésére szolgáló két nagyméretű, hozzávetőlegesen negyven beteg befogadását lehetővé tevő kórtermet foglalt el, Osváth meglátása alapján ezt a problémát egy hetven és száz négyzetméter közötti raktár orvosolhatná.²⁸

Szabó Ferenc főorvoshelyettes augusztus 2-i, Borai Emil részére megküldött leveléhez csatolta Osváth beszámolóját, s egyben konkrét javaslattal állt elő a helyhiány feloldását illetően. *„Amennyiben az ön felső hatósága a telekkönyvileg a kórház tulajdonában lévő kápolna bezárásához hozzájárul, ill. ezt lehetővé teszi, az esetben a kápolnát gyógyszerraktározásra használnánk, az Á.E.H. hozzájárulásával.”*²⁹ Szabó az Eger, Knézich Károly utcában található irgalmas szerzetesek egykori kórházához és rendházához tartozó templomra gondolt, amely az angolkisasszonyok zárdájában lévő kápolnához hasonlóan az államosítást követően még látogatható maradt a hívek számára. A kolostor, templom és kórház történetével foglalkozó szakirodalom³⁰ jól rávilágított a barokk épület mostoha sorsára. Az 1950-es államosítást követően a berendezési tárgyak szétszórta az Egri Érseki Papnevelő Intézetben, illetve az Egri Főegyházmegye különböző plébániáin kaptak helyet.³¹

Borai Emil 1960. augusztus 6-án küldte meg a két templomról szóló írást Madai András osztályvezető-helyettesnek, több más, Madai által kérvényezett irat kíséretében.³² Az állami használatba vétel elbírálása most már az ÁEH vezetésén múltott,

²⁸ A levél végén szóba került egy körülbelül 50 négyzetméteres robbanóanyag-raktárra vonatkozó igény is, ám ez a témánk kapcsán kevésbé releváns. MNL OL XIX-A-21-a 46. doboz 2. tétel A megyei kórház raktározási helyzetéről szóló jelentés.

²⁹ MNL OL XIX-A-21-b 46. doboz 2. tétel, dr. Szabó Ferenc főorvos levele Borai Emilnek.

³⁰ A legfrissebbek közül érdemes külön kiemelni Lipp Mónika Mária 2012-ben született doktori disszertációját. A munka összegzi és kiegészíti, helyenként javítja a korábban napvilágot látott kutatási eredményeket. Lipp, 2012.

³¹ Lipp, 2012. 3–4.

³² MNL OL XIX-A-21-b 46. doboz 2. tétel, Borai Emil 1960. augusztus 2-ai levele Madai Andrásnak.

ám ez nem ment teljesen gördülékenyen. Borai Emil novemberi jelentéséből kiderült, hogy Brezanóczy Pál³³ apostoli kormányzó megpróbálta az ügyet saját hatáskörében az egyház javára eldönteni. Borait különösen dühítette az ellenállás, egyfelől azért, mert véleménye szerint az eset is jól tükrözi, hogy „*Brezanóczy ígéretei semmit sem érnek*”, másfelől a források arra engednek következtetni, hogy Brezanóczy Pál rutinszerűen a fontosabb kérdésekben Borait megkerülve igyekezett előnyhöz jutni. Az egyházügyi főelőadó egyik, 1959. március 23-i jelentésében felemlgette, hogy az egri egyházmegye kulcshelyeinek úgynevezett „demokratikus” gondolkodású papokkal való feltöltése akadozott. Ennek a fő oka az, hogy Brezanóczy ugyan látszólag maga is hajlott a probléma megoldására, de a megvalósítás pillanatában Budapestre utazott, s ott próbálta meg elgáncsolni a főelőadó elképzeléseit.³⁴ Az egri főelőadó Miklós Imre³⁵ hagyatékából előkerült elkeseredett hangütésű, Olt Károly³⁶ ÁEH-elnöknek címzett levelében Miklóst vádolja a kialakult helyzetért és az apostoli kormányzó „ravaszkodásai” nyomán elért sikereiért, aki a főelőadó észrevételei szerint baráti viszonyt ápolt nemcsak Brezanóczyval, hanem annak Ernő nevű, egyébként Nyugat-Németországban élő unokatestvérével is.³⁷

Minden jel arra utal, hogy a kormányzó a két kápolna megmentése érdekében is hasonló lépésekre szánta el magát. Borai Emil a Madainak szóló levelében a következőképpen értékelte a pap leplezett tervét: „Ő [Brezanóczy Pál – a szerző] ugyanis letárgyalta az ÁEH-val, hogy a Knézich Károly utcában lévő volt irgalmas kápolnát legkésőbb 1961 februárjában kiüríti, s átadja a telekkönyvi tulajdonosnak, a kórháznak. Ugyanekkor titokban áttelekkönyvezést kér, hogy azután szemünkbe ne vessen kijelentve »nem áll módjában az objektumot kiüríteni, hiszen az egyházi tulajdon«. Az ilyen eljárási módszer elég gyakori a kormányzónál, s elég erős figyelmet igényel, hogy idejében észrevegyük.”³⁸ Az egyházügyi főelőadó annak ellenére, hogy Brezanóczy valójában összesen három ingatlan telekkönyvi rendezését kérte,

³³ Dr. Brezanóczy Pál (1912–1972) 1952-ben kerül Egerbe, ahol ordinárius és a szatmári egyházmegye magyarországi részeinek érseki helynöke volt. 1956-ban káptalani helynöki rangra emelkedett, 1959-től apostoli kormányzó, 1964-től egri püspök, majd 1969-től egri érsek. Az Egri Főegyházmegye schematizmusa, 1975. 158.

³⁴ MNL HML XXXV-22/12. csoport./6. doboz/57. Egyházi összefoglaló jelentés 1959. március 23. 3.

³⁵ Miklós Imre (1927–2003) eredetileg három kereskedelmi iskolai osztályt végzett, majd 1966-ban az ELTE BTK-n középiskolai tanári képzést szerzett. 1951. szeptember 15. – 1989. április 30. között dolgozott az Állami Egyházügyi Hivatalban, először mint előadó; osztályvezető 1953. június 1-jétől, osztályvezető 1953. augusztus 26-tól; elnökhelyettes 1956. június 1-jétől, elnök, államtitkár 1971. május 12-től. 1989. április 30-tól nyugdíjaztatását kérte, 1989. november 1-jétől nyugállományban. Soós, 2014. 280.

³⁶ Olt Károly (1904–1985) 1959. június 2. és 1961. október 20. között az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke. Soós, 2014. 286–287.

³⁷ Borai Emil, 1959. október 14. 5.

³⁸ MNL OL XIX-A-21-b 46. doboz 2. tétel, Borai Emil jelentése Madai Andrásnak 1960. november 4.

mindössze az irgalmasrendi kápolna áttelekkönyvezési kísérletére hívta fel külön a hivatal figyelmét. Ezt azért tette, mert az ÁEH és az apostoli kormányzó addig csak a Knézich Károly utcai ingatlanról folytatott tárgyalásokat, amelyek végül a Borai által is említett egyezséggel zárultak. A Szilágyi Erzsébet Leánygimnázium területén fekvő kápolna kiürítésére ekkor még nem adott utasítást a hivatal a kormányzónak.³⁹ Borai „terhelő” bizonyíték gyanánt csatolta a főpásztor Eger Városi Bizottsága Végrehajtó Bizottság Igazgatási Osztálynak címzett 1960. november 4-i levelét. Az idézett írásból kiderül, hogyan kísérte meg Brezanóczy az ÁEH megkerülésével, az Igazgatási Osztályon keresztül egyházi használatban tartani az eddig szóba került templomokat, s a Széchenyi utca 29. szám alatt található Szent Anna kápolnát.⁴⁰

„Tárgy: Államosított egyházi épületek istentiszteleti részlegének telekkönyvi visszahagyása.

A volt egri róm. kat. szerzetesrendek tulajdonát képező ingatlanok állami tulajdonba vétele alkalmával az ingatlanon fekvő istentiszteleti helyiségeket /templomokat és kápolnákat/ is átírták az újonnan nyitott telekkönyvi betétekbe. A templomok tényleges birtoklási és rendeltetészerű használati viszonyát ez az intézkedés nem érintette és így a templomok továbbra is zavartalanul egyházi tulajdonban és használatban maradnak.

A karbantartási feladatokkal kapcsolatos kérdések egyértelmű rendezése szükségesnek mutatkozik és ezért tisztelettel kérem az alábbi templomépületek tulajdonjogi telekkönyvi elrendezését, vagyis szíveskedjék a T. cím az alábbi kimutatott templomoknak a tényleges birtoklásnak megfelelően a becsatolt vázrajzok és terület kimutatás szerint a telekkönyvi kiigazítás iránt határozatot hozni és arról hatóságunkat is értesíteni.

A szóban forgó, telekkönyvi rendezést igénylő objektumok a következők:

1./ Az egri 2824. sz. tkvi betét 900 hrsz. az Irgalmas Rend temploma a Knézich Károly utcában

2./ Az egri 10245. sz. tkvi betét 2. sorsz. 65. hrsz. templom a Széchenyi utcában.

3./ Az egri 797. sz. tkvi betétben 417 hrsz. az Angolkisasszonyok rendházából a templom a Kossuth L. /volt Káptalan/ utcában...⁴¹

³⁹ Borai Emil 1961. július 25-én újra engedélyt kért az ÁEH-tól a kápolna államosítására.

⁴⁰ Az egri főutcán álló Szent Anna kórháztemplom 1858-tól az államosításig a Szent Vince Leányai Társulat, tehát az irgalmas nővérek gondozásában működött, az állami használatba vétel azonban ezt az épületet nem sújtotta.

⁴¹ MNL OL XIX-A-21-b 46. doboz 2. tétel, Brezanóczy Pál levele az Eger Városi Bizottság Végrehajtó Bizottságának Igazgatási Osztálya felé 1960. november 4.

Brezanóczy az ÁEH utasítása ellenére kerülőutat választott, s arra hivatkozott az Igazgatási Osztálynak írott levelében, hogy az államosítás valójában az istentiszteleti helyeket nem érintette, s – taktikusan – karbantartási feladatok ürügyén kérte azok telekkönyvi rendezését. A főpásztor az idézett szöveges kérelmen kívül három vázrajzot, három területi kimutatást és három példány telekkönyvi szemlét is csatolt a dokumentumhoz. Az apostoli kormányzó követelései jogosak voltak, erről egy később kifejezetten a leánynevelő intézet kápolnájának védelmében készült forrásban találunk bizonyítékokat. Brezanóczy ott valamivel részletesebben kifejtette, hogy miért is kerülhetett sor ilyesfajta „félreértésekre”. Az államosítást végző intézmények elmulasztották a telekkönyvi megosztást elvégezni a szerzetesi objektumok úgynevezett külső és belső istentiszteleti helyei között. A külső istentiszteleti helyek valójában kiestek az államosítás alól.⁴² Ma már ismeretes, hogy a több lépcsőben végrehajtott államosítás nem kímélte azokat az egyházi tulajdont képező ingatlanokat sem, amelyeket a rendeletek valójában nem érintettek.⁴³ Azzal, hogy a kollektivizálás során a szerzetesrendek ingatlanjai a szabályozások ellenére mindenféle megosztás nélkül, teljes egészében az egyes állami szervek és intézmények tulajdonába kerültek, az épületekben zajló szakrális tevékenységek sorsa gyakorlatilag totálisan ki volt szolgáltatva az egyházkorlátozók kényének-kedvének.

Brezanóczy törekvése végül nem vezethetett célra, az állami apparátus ugyanis pont, mint sok más alkalommal most is jól együttműködött a katolikus egyház rovására. Bukta Tibor⁴⁴ az Igazgatási Osztály osztályvezetője mielőtt választ adott volna a főpásztor levelére értesítette Borait a kéréseket illetően. Bukta nyilván a korabeli szabályozásoknak megfelelően járt el, az egyházak mindennemű ingatlanhasznosítását és cseréjét csak az ÁEH engedélyezhette.⁴⁵ *„Értesítem T. Címet, hogy a kérelmükben megjelölt egyházi épületek tulajdonjogi rendezése az egyházügyi főelőadó tájékoztatása alapján jelenleg nem aktuális. Amennyiben a telekkönyvi állapot rendezésére továbbra is igényt tartanak, úgy az egyházmegyei főelőadó hozzájárulását is küldjük meg”* – állt a főosztályvezető levelében.⁴⁶ Bukta a tájékoztatás mellé csatolta az egyházügyi főelőadó részére a főpásztornak készült válaszának másolatát és a korábban citált, Brezanóczy által küldött, kérést tartalmazó írást.

⁴² MNL OL XIX-A-21-b 57. doboz 2. tétel, Brezanóczy Pál levele Olt Károlynak 1961. augusztus 7.

⁴³ Bővebben: Horváth, 2014.

⁴⁴ Bukta Tibor kinevezését az MSZMP Eger Városi Bizottság Végrehajtó Bizottsága 1958. november 28-án fogadta el. MNL HML XXXV-29-3 1. doboz 32. ő. e. MSZMP Eger Városi Bizottság Végrehajtó Bizottságának 1958. november 28-ai ülése.

⁴⁵ Horváth, 2014.

⁴⁶ MNL OL XIX-A-21-b 46. doboz 2. tétel, Bukta Tibor levele az Egri Egyházmegyei Főhatóságnak 1960. november 16.

A bizonyítékokkal a kezében Borai felfedhette Brezanóczy újabb „ármánykodását” az ÁEH előtt, amellyel természetesen ismételten bizonyíthatta saját munkájának fontosságát és a pap „kétkulacos” magatartását.

Olt Károly elnök a kormányzóval, Miklós Imre elnökhelyettessel és Madai András főosztályvezető-helyettessel folytatott „tárgyalás és megállapodás” értelmében 1961. február 2-án felszólította Brezanóczy Pált, hogy adja át az irgalmasrendi kápolnát, erre az ÁEH 1961. február 15-ig adott haladékot. Olt leiratát a következő mondattal zárta: „*Levelem tartalmáról egyidejűleg Borai Emil miniszteri biztos urat is értesítettem*”.⁴⁷ Az elnök e gondolatát vélelmezhetően figyelmeztetésnek szánta, jelezve a főpásztornak, hogy az átadás az egyházügyi főelőadó szoros ellenőrzése alatt fog végbemenni, így a további ellenállás értelmetlen. Brezanóczy Pál február 8-án reagált Olt kérésére. „*1961. február 2-án kelt nagybecsű értesítését tudomásul vettem. Az Irgalmas Rend volt egri kápolnájában az istentiszteletek tartását beszüntettem és a kápolnát a lehetőségekhez mérten – a menetét Borai Emil miniszteri biztos úrral történt megbeszélés és megállapodás szerint – e hó folyamán kiürítve fogom a Megyei Kórház rendelkezésére bocsátani...*” – állt az ÁEH elnökének címzett válaszban. Brezanóczy az évek során a hivatal vezetésében kialakult kapcsolati hálójának ellenére egyre határozottabb adminisztratív szorítással szemben nem tudott mit tenni, a kápolna 1961. március 1-jén került az egri I. számú kórház használatába. Ezek után gyógyszerraktárként, illetve irattárként funkcionált. Az érsekség már februárban megkezdte a kórháztemplomban található berendezési tárgyak leltározását, a folyamatról fennmaradt forráson 1961. február 13–15. dátum szerepel. A festmények többségét, a szobrok és az ötvöstárgyak egy részét az egri papi szemináriumba szállították. A többi műtárgy az Egri Főegyházmegye különböző plébániáin talált új otthonra, sokat közülük múzeumokba küldtek.⁴⁸ 1961-ben három harang működött a templomban: a Jézus Szívéről, az Istenes Szent Jánosról és a Szent Józsefről elnevezett harangok, a kiürítéssel együtt ezek is plébániai használatba kerültek.⁴⁹ Borai Oltnak szóló, 1961. július 25-ei jelentésében cinikus hangon kicsinyítette a kápolna jelentőségét, a használatba vétel megfigyelései szerint „*rendben*” lezajlott „*anélkül, hogy a hívek részéről bármi megjegyzés történt volna*”.⁵⁰

Az előbb idézett forrás eredeti célja azonban nem csupán az irgalmasrend kórháztemplomának átadásáról adott jelentés volt, hanem kifejezetten a régi szerzetesi leánynevelőhöz tartozó kápolna státuszának állami szempontoknak megfelelő rendezése. Amint arra utaltunk először az egyházügyi főelőadó, majd háta mögött a

⁴⁷ MNL OL XIX-A-21-a 22. doboz E-14-1/1961 Egri Irgalmas Rend kápolnájának átadása és Mátéffy József lelkész felfüggesztése.

⁴⁸ Lipp, 2012. 4.

⁴⁹ Uo. 55.

⁵⁰ MNL OL XIX-A-21-b 57. doboz 2. tétel, Borai Emil levele Olt Károlynak 1961. július 25. 1.

művelődési osztály vezetőjének támogatásával a Szilágyi Erzsébet Leánygimnázium igazgatója próbálkozott – minden igyekezet ellenére sikertelenül – az ingatlan kisajátítását elérni. A főelőadó ezúttal komolyabb segéderőket felvonultatva, az MSZ-MP Heves Megyei Pártbizottsága, a Heves Megyei Tanács és Eger Város Tanácsa nevében ismételte meg óhaját. Borai Emil indokai között 1961 júliusában is fel-emlegette, hogy a kápolna állami tulajdonban van, majd állambiztonsági iratokból ismerős frazeológiára váltva kifejtette, hogy „a kápolnát 10-20 idősebb úrinőn kívül senki sem látogatja, csak olyan szerzetesnők más vidékről, akik itt bonyolítják le illegális kapcsolataikat”.⁵¹ Mindezek után vázolta a cselekvési tervet, s a történetek előrelátható hatásait. „Az engedély megadására számítva úgy tervezzük, hogy még az iskolai szünet idején bezárjuk a templomot és télen nyitjuk meg a városi tanács kezelésében, ahol hangversenyeket tartanak. A helyiség bezárása esetén a hitélet gyakorlásában fennakadás nem történhet, miután Egerben 18 templom van még és 40 méterre a főplébánia és 60 m-re a volt Minorita templom, hogy csak többről ne is tegyek említést. Ugyanakkor a hívek sem látogatják.”⁵² 1961-re annyiban módosult a kisajátítás terve, hogy az iskolakápolna az átvétel után nem a Szilágyi Erzsébet Leánygimnázium termeinek számát, hanem Eger közművelődési helyszíneinek sorát gyarapította volna. 1961 őszén azonban felfedezhető némi bizonytalanság és egyfajta ellentét Eger város vezetése és az oktatási intézmény között, már ami a kápolna jövőbeni birtoklását és felhasználását illette. A városi VB 1961. október 6-i ülésén Kocsmár János elnök az ateista módon megrendezett társadalmi ünnepekkel összefüggésben szóba hozta az iskolakápolna leánygimnáziumnak történő átadását. Kocsmár hozzászólásából kiderül, hogy a városi tanács kápolnával összefüggő ambícióit az „antiklerikális” elkötelezettségen kívül praktikus okok is fűtötték. „A templom átadásával kapcsolatban nem kellene nekünk ezzel a javaslattal egyetérteni.”⁵³ Nem tudjuk most már a Városi Tanács anyakönyvi szobájában elhelyezni az embereket. Nem tudunk leültetni csak 10 embert. Meg kellene azt hagyni házasságkötő teremnek.”⁵⁴

Olt Károly augusztus 2-án közölte Borai Emillel, hogy támogatja törekvését, ezzel egyidejűleg, Borai érveivel kiegészített üzenetet írt Brezanóczy Pál apostoli kormányzónak. „A Heves megyei Tanács megkereséssel fordult az A. E. Hivatalhoz, amelyben kéri a Szilágyi Erzsébet leánygimnáziumban lévő állami tulajdont képező kápolna átengedését. Mivel a kápolna közelében más templom is van, így a katolikus hívek számára a kápolna megszüntetése hitéleti szempontból zavart nem jelent. Ezért a Hivatal egyetért a Megyei Tanács kérésével. Kérem Kormányzó Úr szíves intézkedését,

⁵¹ Uo.

⁵² MNL OL XIX-A-21-b 57. doboz 2. tétel, Borai Emil levele Olt Károlynak 1961. július 25. 1-2.

⁵³ Kocsmár itt Újvári Ottó igényének teljesítésére gondolt.

⁵⁴ MNL HML XXXV-29-3/3. doboz/99. ő. e. Eger Városi Bizottsága 1961. október 6-ai végrehajtó bizottsági ülésének jegyzőkönyve. 3.

*hogya az említett helyiség 1961. augusztus 20-ig a Megyei Tanácsnak átadassék.*⁵⁵ Az elnök intenciói szerint az átadás lebonyolítása Borai Emil éber felügyelete alatt kellett, hogy végbemenjen.

Brezanóczy Pál apostoli kormányzó ismerve a város hitéletének valós képét és az államosítás körüli mulasztásokat levélben kérte az ÁEH elnökét, hogy változtassa meg a hivatal álláspontját. *„Tudomásom szerint Egerben a helyzet ma is az, ami 1950-ben volt, a hívek istentiszteleti céljait szolgáló volt szerzetes templomok és kápolnák ténylegesen az egyházi tulajdonban és használatban állnak, de a vonatkozó telekkönyvi megosztás mindez ideig nem történt meg, vagy legalább nem hajtatott végre állami részről. Szabadjon azt is felhoznom, hogy minden istentiszteleti helynek megvan a maga törzsközönsége és az nem tudná megrendülés nélkül elszenvedni megszokott istentiszteleti helyének megszüntét. Ezt tapasztalni voltam kénytelen a közelmúltban állami kezelésbe vett volt irgalmas rendi kápolnánál is, amelynek közönsége legfeljebb tizedannyi volt, mint a Mária kápolnáé. A szóban forgó Mária kápolna egyébként is műemlék, tehát a szempont is javallja, hogy megmaradjon eredeti céljának és rendeltetésének. Elnök Úrnak szíves tudomására hozom még azt is, hogy e szentélyhez az egri hívekkel együtt személyesen is vonzódok, mivel e kápolna Eger és vidéke viszonylatában kegyhely számba menő szentély és ezért – minden túlzást mellőzve – fel kell tárnom, hogy a tervezett intézkedés nyugtalantságot, felháborodást, elkeseredést válthat ki a hívek igen széles tömegeiben. Eger város igényeit, főleg a városfejlesztés terén, mindenkor figyelemmel kísérem és lehetőségeink szerint támogatom is. A felhozott esetben azonban megfelelő megvilágításba kellett helyeznem a kápolna ügyet és a város hívő lakosságának érdekeit és érzelmeit szem előtt tartva és bemutatva, azt kell kérnem, hogy városunk nyugalmanak érdekében tekintszen el a Városi Tanács az igénybevételtől.”*⁵⁶ Az apostoli kormányzó kritikus hangú levele tehát rációfolt Borai maliciózus állítására, miszerint a kórháztemplom kiürítését mindenféle megrázkódtatás nélkül tudomásul vette Eger vallásos közössége. Az iskolakápolna használatba vétele kapcsán Brezanóczy Pál ugyanakkor felhívta az ÁEH figyelmét, hogy annak törzsközönsége jóval népesebb az előbb említett temploménál. A főpásztor mondataiból azt a következtetést lehet leszűrni, hogy nemcsak a megyeszékhely hívő lakossága, hanem a környékbbeliek, esetleg távolabbról érkezett katolikusok is látogatják azt a misék idején.⁵⁷ Végül Brezanóczy a műemlék épület más célú felhasználásával kapcsolatban félelmeinek is hangot adott, hiszen ahogyan azt írta az emberekben az nagyfokú elkeseredettséget és felháborodást válthat ki, ami megzavarhatja a település nyugalmaát.

⁵⁵ MNL OL XIX-A-21-b 57. doboz 2. tétel, Olt Károly levele Brezanóczy Pálnak 1961. augusztus 2.

⁵⁶ XIX-A-21-b 57. doboz 2. tétel, Brezanóczy Pál levele Olt Károlynak 1961. augusztus 7. 1–2.

⁵⁷ Előfordulhat, hogy Borai Emil illegális találkozóhelyről kreált teóriájának az idegen településekről érkezett hívek és a máshonnan jött volt angolkisasszony rendi szerzetesek adhattak alapot.

Az ÁEH törekvéseivel szemben ismételten fellépő apostoli kormányzó végül 1961. augusztus 17-én személyesen tárgyalt a hivatal képviselőivel, a források arról sajnos hallgatnak, hogy pontosan kik voltak jelen, és hol zajlott le a találkozó. A véleménycsere nem mehetett konfliktusmentesen, hiszen Olt Károly a Brezanóczy-nak címzett levele hátoldalára az eseményről tollal készített feljegyzésében utasítást adott Madai Andrásnak, hogy – Borai mellett – ő is kísérje figyelemmel a megyei tanácsnak történő augusztus 21-i átadást. Madainak a dokumentumon fellelhető, 1961. szeptember 1-i lakonikus „intézkedtem” kézírása arról tanúskodik, hogy feltételezhetően az átadás napján kiszállt Egerbe, s saját szemével győződhetett meg a kápolna ellenállás nélküli állami használatba vételéről. Borai Emil 1961. december 28-i IV. negyedéves jelentésében az egyházpolitika helyi sikerei között emlegette a két kápolnát érintő akciókat. Borai beszámolójában említést tett az iskolakápolna megújuló funkciójáról, amely a jövőben a hangversenyek mellett „szocialista tartalommal” megtöltött, tehát a társadalmi ünnepekkel kapcsolatosan a korszakban elvárt minta szerint megrendezett névadók és esküvők megtartására is alkalmassá vált.⁵⁸

A városi tanács és a Szilágyi Erzsébet Leánygimnázium közötti alkudozások végül a megyeszékhely javára dőltek el. Újvári Ottó igazgató csalódottságát és ezzel együtt az ingatlan tulajdonlása körüli huzavonát valamelyest tompíthatta, hogy az úgynevezett „második ötéves terv” keretében a városi gimnáziumok bővítésére kapott 65 millió forintos keretből fejlesztésre került a Szilágyi Erzsébet gimnázium is.⁵⁹ Abban, hogy az ÁEH végül Eger javára döntött, közrejátszhatott, hogy a Heves megyei pártbizottság 1961-ben „határozatot hozott arra, hogy a helyi tanácsok külsőségekben is biztosítsák a társadalmi ünnepek helyének és berendezésének esztétikai fejlesztését”. *„A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy sok esetben az egyházi helyiségek hangulata és érzelmi hatása jelentős befolyást gyakorol az emberekre”* – állt az *„ateista és antiklerikális propaganda”* helyzetét taglaló 1964-es dokumentumban.⁶⁰ A kápolna mint egyházi épület ideális helyszínként kínálkozott a *„szocialista tartalommal megtöltött társadalmi ünnepek”* lebonyolítására. A városi tanács házasságkötő terme kapacitáshiány miatt nem volt képes százszázalékosan ellátni feladatait, a templom ebben a helyzetben mondhatni kapóra jött. Az ÁEH azért örömet támogatta a használatba vétel ilyen formáját, hiszen ezzel gyakorlatilag az épület a hivatal céljait szolgálhatta: segítségével az egyházi szertartásokat „szocialista ünnepekre” cserélhették. A városi tanács a „megfelelő körülmények” kialakítását

⁵⁸ MNL OL XIX-A-21-d 10. doboz 007-46/1961 IV. negyedéves összefoglaló 1961. december 28. 5.

⁵⁹ MNL HML XXXV-29-2/1. doboz /32 ó. e. MSZMP Eger Városi Bizottság Pártbizottság 1961. XI. 16. ülésének jegyzőkönyve. A második ötéves terv megvitatása. 5.

⁶⁰ MNL HML XXXV-22/12. csoport/1. doboz/20. ó. e. Az ateista és antiklerikális propaganda helyzete, Agit. Prop. Osztály. MSZMP KB Agit. Prop. Osztályának küldött 1964. szeptember 30-i jelentése 12.

a hatvanas évek első felében a nyilvánosság folyamatos informálásával kezdte meg. Az MSZMP Heves Megyei Bizottsága és a Megyei Tanács napilapja, a *Népújság* legelőször, bár igen szűkszavúan, az 1963. november 14-ei számának az „Események, Hírek” rovatában cikkezett a témáról. *„Házasságkötő teremmel alakítják át Egerben az »Angolkisasszonyok« Kossuth Lajos utcai kápolnáját. Az átalakítási munkákra 200 ezer forintot fordítanak”* – olvashatták a megye lakosai.⁶¹ A városvezetés úgy tűnik a központi intenciókhoz igazodva ügyelt a reprezentációra, hiszen fél évvel később a *Népújság* már arról írt, hogy *„a helyiség belső díszítésére pályázatot írnak ki a Heves megyei Képzőművész Munkacsoport tagjai számára”*.⁶²

Borai Emil 1965. október 16-án készített beszámolót az Állami Egyházügyi Hivatalnak *„Heves megye egyházainak és szektáinak helyzetéről”* címmel. A tizenkilenc oldalas elemzésben helyet kapott a megyében élő volt szerzetesek tevékenysége is. Ekkor a főelőadó újra rávilágított a kápolna „illegális” funkciójára, ezzel ismételtén igazolva a kisajátítás szükségességét, illetve ő maga is hírt adott az átépítésről. *„Fontos szerepet tölt be a szerzetesek irányításában az érsekségen működő Templomellátó Bizottság vezetője: dr. Bárány Irén, volt angolkisasszony igazgató, akinek országos kiterjedt kapcsolati vannak, akikkel széleskörű levelezést folytat. Az elmúlt évekig kezelésükben volt az államosított Szilágyi Erzsébet Leánygimnáziumban lévő volt rendi kápolna, amelyet illegális találkozásokra is felhasználtak. Itt találkoztak időnként Hajagos Mária kecskeméti rendfőnöknővel és Krigovszki Mária⁶³ [sic!] budapesti tartományfőnöknővel.”*⁶⁴ Az szinte biztos, hogy a nővérek a szétszórás időszakában sem szakították meg a kapcsolatot egymással, így nem kizárt, hogy a templom tényleges találkozási pontként szolgált számukra.⁶⁵ Borai és az állambiztonság levelezéseikből vonhatta le azt a következtetést, hogy a ciszterciek mellett a volt angolkisasszony házfőnök és tartományfőnök „kettős irányítása” alatt végezték fiatalok körében kifejtett nevelőmunkájukat.⁶⁶ Borai a szóban forgó jelentésében a kápolnát érintő részt végül az állami szervek számára megnyugtató eredmény ismertetésével zárta. *„Az angolkisasszonyok már említett kápolnáját pár évvel ezelőtt tanácsi kezelésbe adtuk, ahol most egy rendkívül dekoratív hangverseny és házasságkötő terem épül.”*⁶⁷

⁶¹ *Népújság*, 1963. november 14. 6.

⁶² *Népújság*, 1964. március 11. 6.

⁶³ Helyesen Krigovszky Magdolna.

⁶⁴ MNL HML XXXV-22/12. csoport./6. doboz/57. Beszámoló Heves megye egyházainak és szektáinak helyzetéről. 1965. október 16. 14.

⁶⁵ Hasonló következtetésre jutott Wirthné Diera Bernadett a *„Fekete hollók”* ügy kapcsán végzett kutatásai során. Bővebben: Wirthné, 2012. 230.

⁶⁶ ÁBTL 3.1.5. O-11762/2. 351.

⁶⁷ MNL HML XXXV-22/12. csoport./6. doboz/57. Beszámoló Heves megye egyházainak és szektáinak helyzetéről. 1965. október 16. 14.

A kápolna eredeti arculatának totális elfedésére törekvő kísérlet 1966 elején révbe ért, ekkor a *Népújság* január 28-i, pénteki számában a Berkovits György tollából származó „*A régi keretben új tartalom*” címet viselő írással egyfajta országos szenzációként számolt be a lezárult építkezésről. „*Szombaton premierje lesz Egernek – bemutatkozik az új házasságkötő terem az első igenekkel. S mi is bátran mondhatjuk: ez igen, ilyen sehol az országban nincs*” – állt a bevezetőben.⁶⁸ Az „ódon kápolnából” született kisebbfajta csodaként aposztrofált „modern házasságkötő” tervezéséről és kivitelezéséről az átalakítást végző Fekete Miklóst, a városi tanács tervezőirodájának városrendezéssel foglalkozó építész-mérnökét kérdezték. A citált riportrészletek több szempontból is érdekesek, egyfelől információkkal szolgál a beavatkozás volumenéről, másfelől beszédes utalásokat tartalmaznak arra vonatkozóan, hogy a városképet meghatározó személyek miképpen vélekedtek Eger egyik emblematis mus műemlékééről. „*Az épület a rengeteg átépítés miatt teljesen kevert stílusú főleg szecessziós elemeket tartalmazó, a barokk felé hajló kápolna volt. Amikor vállalkoztam városrendező létemre arra, hogy egy ilyen, főleg belső építési problémákat felvető kápolnát házasságkötő teremre alakítsak, akkor sokan nem bíztak a sikerben, amikor a terveket meglátták. Sokat kellett harcolni, hogy a terveket valóra válthassuk, kevesen tudták elképzelni, hogyan fog kinézni ez a vegyes stílusú házasságkötő terem. Az architektúrát meghagytuk, a falakon lévő freskókat, oltárképeket átfestettük. Új bordázott gipszfalat húztunk belülré és műanyagfestékekkel festettük le. A padlózat piszkei fehér – és ruslicai vörös márványból⁶⁹ [sic!] készült. Az oszlopokat is meghagytuk és behúztuk vörös műmárvánnyal. Az oltárkép helyére egyetlen képzőművészeti alkotásként Patai László⁷⁰ [sic!] freskója került.*”⁷¹ A sorok jól rávilágítanak, hogy a szakembereknek nem kis bonyodalmat okozott a templom egyházi jellegének majdnem teljes megsemmisítése, hogy aztán az a „*ma emberének ízléshez és formaigényéhez alkalmazkodjon*”.⁷² Az építész által illusztráltakból kitűnik, hogy az eredeti freskókat átfestették, a kápolna belsejét pedig a korszakban divatos anyagokkal és színekkel burkolták be. Az átépítés kitervelőit és végrehajtóit az már kevésbé foglalkoztatta, hogy az iskola-templom egy Eger barokk belvárosában fekvő, azzal harmonizáló műemlék, amelynek ugyan külsejét sértetlenül hagyták, ám belső építészeti és festészeti értékeitől túlnyomórészt megfosztották. Fekete végeredményben sikeresnek ítélte erőfeszítéseiket, s egyben dehonesztáló megjegyzést tett a házasságkötő helyiség elődjére, utóbbival feltételezhetően az építkezés szükségességét szerette volna még egyszer kidomborítani. „*Régi hodály jellegét elvesztette a terem és nemes anyagokból talán*

⁶⁸ *Népújság*, 1966. január 28. 4.

⁶⁹ Helyesen: ruskicai vörös márvány.

⁷⁰ Helyesen: Patay László.

⁷¹ *Népújság*, 1966. január 28. 4.

⁷² Uo.

*egységes építészeti alkotás született, nem is túl sok pénzből, a rengeteg kísérlet során, amelyeket állandóan és állandóan folytattunk.*⁷³

A cikk emelkedett hangon szólt az első szertartásról, melynek minden részletéből sugárzik az a fajta meggyőződés, miszerint a vallás által közvetített elavult nézetek megtestesülését felváltja valamiféle korszerű, szekularizált, világi miliő. *„A fiatal pár a vörös bársonyszőnyegen, a hatalmas asztal felé halad, amely a freskó gondos megkomponálásával egyszerű és mégis gazdag színeivel a házasságkötés és a családalapítás gondolatát és fényét fejezi ki. A zöld, kárpitozott fotelszerű székeken félszáz rokon, ismerős, barát számára van hely. Akik itt nem férnek el, azok fent az erkélyen, az orgona előtt állnak... S akkor ünnepélyes dallam csendül fel – vagy orgonán, vagy az asztalba beépített magnetofonból, esetleg lemezjátszóról – és fény kíséri a fiatal párt az anyakönyvvezető elé. A mennyezetből egy álmennyezetszerű armatúra függ alá, a villanykörték tucatjainak tartója, amely egyúttal az infravörös hősugarakat kibocsátó égők helye is. Aki azt hiszi, hogy – mivel az épület régen kápolna volt, most meg házasságkötő terem – most is templomban esküszik, az téved. Mai, modern házasságkötő terem ez a javából, a régi templomok ünnepélyességével és monumentalitásával, a modern technika valamennyi vívmányával.*⁷⁴ A propagandisztikus hangütésű írásrészlet az utolsó mondatait leszámítva, minden direkt utalás nélküli, tipikus kifejeződése a kádárizmus esküvőkben rejlő „nagy lehetőségének”, hiszen az esemény egy nagyszabású, közösségi örömnep, az emberek pedig nem nagyon bánták, ha a szocializmus intézményrendszere hozzájárul a sikerhez.⁷⁵ A városi tanács és a háttérben az ÁEH támogatásával létrejött rendezvényterem, még ha kimondatlanul is, de hozzájárult ahhoz az állami törekvéshez, hogy az egyén és a család életében meghatározó eseményeket amennyire csak lehet, leválasszák az egyházi szertartásokról. A terem a hatvanas évek második felére tehát készen állt az alkalmak számára, a megfelelő ideológiai háttér átadására is itt került sor 1968. augusztus 12-én egy aktívaértekezlet keretében. A városi pártbizottság és a városi tanács a megyeszékhely üzeminek és gyárainak képviselőit invitálta az átalakított kápolna falai közé, *„ahol a családi események társadalmi megrendezéséről tanácskoztak”*.⁷⁶ Fehér Istvánné⁷⁷ a városi pártbizottság munkatársa részéről elhangzott egy előadás *„a családi események társadalmi megrendezésének jelentőségéről”*. A rövidre szabott cikkből kevés információ derül ki, hogy mi is volt Fehér Istvánné referátumának valódi tartalma, annyi biztos, hogy a fórum egyfajta zsinórmértékként szolgált a gyárak és üzemek küldöt-

⁷³ Uo.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ Kalmár, 2014. 159–160.

⁷⁶ Népújság, 1968. augusztus 13. 6.

⁷⁷ Fehér Istvánnét 1958. február 20-án választották meg az Egri Nőtanács titkárává, majd 1966. október 19-én a városi végrehajtó bizottság tagja lett. Népújság, 1958. február 21. 2., Népújság, 1966. október 20. 1.

teinek arra vonatkozóan, hogy miként adják tudtára a szélesebb társadalomnak a „szocialista módon megrendezett ünnepekben rejlő lehetőségeket”. A szervezők az értekezlet reprezentációjának fokozására megszólaltatták a városvezetés által kilencven ezer forintért felújított orgonát.⁷⁸ Az üzemekben és gyárakban folyó „nevelés” hatásainak egyik látványos eredményéről például 1971 májusában számolt be a helyi sajtó, amikor a finomszerelvénygyár dolgozói egyszerre 16 gyermek névadóját ünnepelték a kápolnából lett házasságkötő teremben.⁷⁹

A templomok sorsa tehát 1961-ben jó időre megpecsételődött, egyfajta összegzésként mégis foglalkoznunk kell a műemlékek rendszerváltás utáni történetével. A probléma túlmutat jelen okfejtés keretein, ám a rendelkezésre álló információkkal teljesebb képet kaphat az olvasó a két egyházi épület további históriájáról. A Szent József kórháztemplom évtizedekig borzalmas állapotban, elhanyagoltan állt Eger belvárosában. Az épület falait borító vakolat sok helyütt teljesen hiányzott, a nagyrészt betört ablakok pedig alig nyújtottak valami védelmet az időjárás viszontagságaival szemben, az oromzaton található szobrok markáns károsodásáról nem is beszélve. A kórháztemplom homlokzata hosszan elnyúló állagromlást követően végül 2013-ban, a korábban megkezdett városrehabilitációhoz köthető restaurációs tevékenységnek köszönhetően az eredeti formájában újulhatott meg. Az angolkiasszonyok leánynevelő intézményéhez tartozó kápolna helyzetével összefüggésben fontos leszögezni, hogy a polgári szertartásoknak egészen 1991-ig a terem adott otthont, amikor a nővérek újra birtokukba vehették a kápolnát.⁸⁰ Eger és Heves megye köztudatában azonban ekkorra már a hatvanas évek átalakításait követő, megszokottnak mondható formájában és funkciójában élt az épület, éppen ezért nem mindenki értett egyet az újrendeződéssel. A *Heves Megyei Hírlap* 1990. december 30-án cikkezett „*Utoljára zúgott az örök hűség orgonája*” címmel az 1991. január 26-tól⁸¹ beálló változásokról, ekkortól kezdve az egeri Városházán nyílt lehetőség házasságkötésre.⁸²

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Népújság, 1971. március 30. 8.

⁸⁰ A rend 1989 őszén jelentette be igényét az Egerben található ingatlanjaira. Heves Megyei Hírlap, 1990. május 9. 8.

⁸¹ A városvezetés és a szerzetesrend között végbement megállapodás szerint a végrehajtó bizottság az iskolaépület minden helyiségét átadja a nővéreknek 1990. július 1-ig, az egyezségben szereplő dátum alól egyedül a házasságkötő terem képezett kivételt, ennek egyházi használatba vételét 1990. december 31. után ütemezték be. Uo. 8.

⁸² Heves Megyei Hírlap, 1990. december 30. 3.

A téma szempontjából érdemes lehet néhány érdekes, a problémát érintő, helyi sajtóban megjelent véleményt górcső alá vennünk. 1991. január 15-én Csont István⁸³ tollából látott napvilágot a „Gondolatok az egri házasságkötő teremről” című írás. Csont már a legelején leszögezte, hogy keresztény gondolkodású ember, ám ezek után a következőkben idézett kételyeinek adott hangot a változásokkal kapcsolatosan. *„Az alábbi kérdések tódulnak rám: egy igen izlésesen, szépen kialakított, színvonalas belső teret miért kell felváltani egy olyan helyre, ami még nem biztos, hogy érzelmileg képes ugyanolyan töltésűvé válni, mint a jelenlegi kápolna. (...) Ha e százados falak helyett a városi tanács (önkormányzat, polgármesteri hivatal) veszi át a feladatot, az esemény még profánabb, hivatalosabb és egyben érzelmileg szegényebb lesz. (...) Aztán az anyagi kérdések: miből telik nekünk ilyen luxusra, hogy egy több millió forintból jó szándékúan kialakított (bármilyen szintű megmérése esetén is igen magas színvonalú) intézményt leromboljunk, és egy másikat, ami ugyancsak sok pénzbe kerül, létrehozunk? Mi lesz, ha az Angolkisasszonyok Intézete visszakapja a kápolnát – a Pataki⁸⁴ [sic!] festette nagyméretű freskóval? (Ami a maga nemében kitűnő mű!) Esetleg lefestik mésszel? De hisz ilyen barbárságokat már ez a társadalom elkövetett az elmúlt évtizedekben. Most ismétlődne minden? (...) Tudom, az egyháznak rengeteg jogos sérelme van. Szörnyűségek, vandál tettek sorát lehetne felhozni most példának. De jelen esetben még a „világi” szándék sem volt izléstelen. A bölcs tolerancia, a megbocsátás éppúgy erénye kell, hogy legyen az egyháznak, mint az egyes embernek. Az Angolkisasszonyok Intézetétől a páratlan szépségű Barátok (ferencesek) temploma 50 méterre van. Ki őszintén keresi az istent az ott is megtalálja (...)”*⁸⁵ – zárultak a szerző sorai. Csont felvetései három, magát megnevezni nem szándékozó egri teológiai hallgatónő személyében hamar ellenzőkre találtak. A hallgatók diákévei szorosán összefonódtak a kápolna eredeti szakrális miliójétől még meg nem fosztott templommal, s a katolikus egyház oldaláról nézve világitottak rá az átadást övező, ekkora már sajtópolémiaivá duzzadt konfliktusra. A szerzők legelőször megdöbbenésüknek adtak hangot azzal kapcsolatban, hogy Csont keresztény indíttatású felfogását bizonygatta írása elején, a kápolna visszaítélése ügyében tett kifogásai már kevésbé lepték meg a teológusokat. A nők úgy gondolták a házasságkötő terem védelmében keletkezett cikk kevésbé kívánja a lényegyet érinteni. *„Vagyis: a házasságkötő terem lehet bárhol, ahol azt kialakítják – leginkább ott, ahol helye van: községházán, városházán –, de az a kápolna, amely szerves része egy intézetnek, annak ott a helye! Nem építészeti elsősorban, hanem azért, mivel egyfajta szellemiség jegyében felépült intézetnek funkcionális része. S itt igazat adunk az Ön állításának – melyet cikke csattanójának szánt – „az Istent másutt is megtalálhatják, akik őszintén keresik...”* Hitünk szerint mindenütt,

⁸³ A cikk szerzője valószínűleg Csont István grafikus és illusztrátor.

⁸⁴ Helyesen: Patay László.

⁸⁵ Heves Megyei Hírlap, 1991. január 15. 4.

még 50 méterrel távolabb is. Csakhogy itt nem erről van szó! Amit Ön kifejejtett a kronológiából, az nagyon lényeges, ha némelyek nosztalgiáját említi. Azok a tanítványok, akik egykor voltunk ott, milyen nosztalgiára jogosultunk intézetünk kápolnáját illetően? Hiszen diákéveinkbe beépült a kicsi templom áhítatos csendje, a litániák és szentmisék közösségi hangulata, az ott tanult – máig elevenen élő – sok egyházi ének? S a vizsgák utáni hálaadások percei oda kötődnek. Az első tavaszi hóvirágot Máriának vittük, az ő szobra elé helyeztük. Nekünk ez a „festmény” a „meszelés”, amely attól az oltárképtől fosztott meg.”⁸⁶ A nők észrevételeiből egyből kitűnik, hogy őket egészen másképpen, semlegesnek abszolút nem tekinthető módon érintette a kápolna állami használatba vétele, a véleményüket hangoztató teológusok tehát a város társadalmának azon részéhez tartoztak, akik örömmel fogadták a szerzetesrend újraindulásából következő egyházi ingatlangyarapodást. Csont István nézetei azonban nem maradtak támogatók nélkül. A hallgatók gondolatai alatt dr. Venczel Katalin üzenete olvasható, aki támogatásáról biztosította Csontot, egyben helyesbítéssel élt a freskó alkotójának nevét illetően.⁸⁷ A szerzők sorából végül Miklós Bélát kell kiemelnünk, aki a humort sem nélkülöző választ írt a Patay-freskó épségéért nyugtalanzkodó olvasóknak. „Az illusztris szerző aggódik ennek a freskónak sorsa felől. Talán megjelent előtte egy rémkép, mintha az Angolkisasszonyok csákánnyal veretnék le ezt a képet, és eltűnne Egernek egy kiváló műértéke. Sietünk megnyugtatni az írót, miszerint erről szó sincs. A technikai kivitellel megbízott Valuch⁸⁸ kanonok biztosított arról, hogy a freskóhoz nem nyúlhatnak. Lehívta magát a művészt, aki tudomásul vette, hogy ha a város úgy látja jónak, leemelhetik a falról, és elhelyezhetik más helyen.”⁸⁹ Miklós ezek után figyelembe véve az időfaktort mérleget vont a különböző generációk épületet övező élményéről, s azok súlyáról. „Igaz, hogy harminc évvel ezelőtt az Angolkisasszonyok nyilvános kápolnája volt. De nemcsak harminc évvel ezelőtt, hanem 1855-től kezdve, azaz 106 évig. Eger lakosságának nagyobbik része bensőséges áhítattal gondolt e helyre, amely templomnak épült, és azt a célt szolgálta. Ez az óriási réteg nem nosztalgiával gondolt rá, hanem vallásos áhítattal, az ifjú szív finom érzékenységevel és soha el nem múló lelki élményével. A másik generáció az újabb, a kisebb, amely az állami törvényeknek megfelelően ott kötött házasságot. (...) Ha tehát az idő koordinátáit nézzük, észre kell vennünk, hogy 106 év mégiscsak több, mint harminc év.”⁹⁰

⁸⁶ Heves Megyei Hírlap, 1991. január 22. 4.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ Valuch István (1932–2011). 1956-ban szentelték pappá, káplán volt 1956–1958 között Fényeslitkén, 1957–1959 között Jászapátin, 1959–1960 között Tiszafüreden, 1960–1961-ben az egri Fájdalmas Anya plébánián. Plébánosként szolgált Egerben a Nagyboldogasszony plébánián 1974–2007 között, 1962-től érseki titkár, 1985-től címzetes apát, 1986-tól kanonok, 1999-től pápai prelátus. 2007-ben került nyugdíjállományba.

⁸⁹ Heves Megyei Hírlap, 1991. március 6. 5.

⁹⁰ Uo.

Miklós Béla utalva az egyház sérelmeire felidézte az 1961-ben történt jogtalan államosítást, amely érvelésének jogi részét hivatott erősíteni. *„Ki ne tudná Egerben, hogy ez a hely évszázadokon át nyilvános kápolna volt, és maradt az iskola és rendház államosítása után is. Eredetileg ki volt véve az államosítás alól, csak 1961-ben vették el és jutott a város kezelésébe. Ha a jogot nézzük, most a városi önkormányzatnak joga van a visszaadásra. Ez nem jogtalanság, hanem jóvátétel.”*⁹¹ A szerző végül az alább citált sorokban domborította ki a város lakosságának általa leszűrt véleményét és a templom társadalomra gyakorolt pozitív hatásait. *„Eger megnyugvással és örömmel fogja tudomásul venni, ha a híres, áhítatos kápolna lesz, ahol nemcsak istentiszteletet tartanak, hanem a leendő anyák lelkiismeretét is nevelik, hogy hazánk ne álljon a válsági statisztikák élén.”*⁹²

1991. november 11-én Tóth Ilona⁹³ nővér *„Hazatérés”* címmel már a szentelés előtt álló kápolnáról osztotta meg gondolatait. *„A Szűzanya-szobor visszakerült a régi helyére. Ketten hozták haza, kis kézikocsira fektetve. A Bazilikából kifordulva megkondult a nagyharang – mintha tőle búcsúzott volna a „Nagytemplom” –, harangzúgás kísérte hazáig, kifejezve, hogy nagy dolog történik. Visszatért hát a Szűzanya. Bár malter, törmelék, félig kész állvány várta, de meleg szívek fogadták! Most már ott áll győzedelmesen. Győztesen? Nem! Irgalmasan, elnézően figyelve az előtte állókra! Hazaérkezett...”*⁹⁴

Dr. Seregély István⁹⁵ az egri egyházmegye főpásztora 1991. november 17-én szentelte fel a kápolnát, s ő celebrálta az 1961 óta elhangzott első misét is.

⁹¹ Uo.

⁹² Uo.

⁹³ Tóth Ilona Viola (1915–1992) 1930-ban lépett be Zsámbékon a kongregációba, 1935-ben tanítóképzőt végzett, 1936-ban tette le szerzetesi esküjét. A szétszórás után tanítónőként dolgozott, 1963-tól a székesfehérvári papi otthonban tevékenykedett. Utolsó éveit a máriaremetei szociális otthonban töltötte.

⁹⁴ Heves Megyei Hírlap, 1991. november 11. 5.

⁹⁵ Dr. Seregély István (1931–) 1955-ben szentelték pappá, 1956-ig kisegítő volt Budapesten, 1956–1963-ban káplán Gyöngyösfaluban, Nyőgéren, Bagodvitenyében, Zalaegerszegen, majd 1963–1974-ig Szombathelyen a székesegyházban. 1974-től plébános Kőszegszerdahelyen, 1981–1987 között Kőszegen szolgált. 1987-től egri érseki kinevezést kapott, 2007-ben került nyugállományba.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

FORRÁSOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.5 O-11762/2. Egri Fekete Hollók.

Az Egri Főegyházmegye Schematizmusa, 1963., 1975.

Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára (MNL HML) XXXV-29-3/32.; XXXV-29-3/64.; XXXV-29-3/64.; XXXV-22/12. csoport/1. doboz/20.; XXXV-22/12. csoport./6. doboz/57.; XXXV-22/12. csoport./6. doboz/57.; XXXV-29-3/3. doboz/99.; XXXV-29-2/1. doboz /32.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) XIX-A-21-a 22. doboz E-14-1/1961.; XIX-A-21-b 46. doboz 2. tétel; XIX-A-21-b 57. doboz 2. tétel; XIX-A-21-b 558. d. Borai Emil; XIX-A-21-d 10. doboz 007-46/1961.

A szerző saját tulajdonában lévő irat: Borai Emil 1959. október 14-ei levele.

Heves Megyei Hírlap 1990 (I. évf.) 30. szám.

Heves Megyei Hírlap 1991. (II. évf.) 12. szám.

Heves Megyei Hírlap 1991. (II. évf.) 18. szám.

Heves Megyei Hírlap 1991 (II. évf.) 55. szám.

Népújság 1958. (XIII. évf.) 26. szám.

Népújság 1963. (XIV. évf.) 266. szám.

Népújság 1964.(XV. évf.) 59.szám.

Népújság 1966. (XVII. évf.) 23. szám.

Népújság 1966. (XVII. évf.) 248. szám.

Népújság 1968. (XIX. évf.) 189. szám.

Népújság 1971. (XXII. évf.) 75. szám.

Népújság 1990. (I. évf.) 228. szám.

SZAKIRODALOM

Balogh Margit: Egyház és egyházpolitika a Kádár-rendszerben. Eszmélet, 1997/34.

Balogh Margit – Gergely Jenő: Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon 1790–2005. II. Budapest, 2005.

Bán Péter (szerk.): Heves megye történeti arcantológiája (1681–)1687–2000. Eger, 2011.

Bertha József – Szaniszló Ferenc: Heves megye tanácsai tisztségviselői. 1950–1990. Eger, 1991.

- Cúthné Gyóni Eszter – Szilágyi Adrienn – Wirthné Diera Bernadett (szerk.): Mából a tegnaptól. Képek a 19. és 20. századi történelemből. Budapest, 2012.
- Gál Máté: Egy összeférhetetlen vidéki megbízott 1956 utáni karrierje. Borai Emil, az ÁEH egri egyházügyi főelőadójának tevékenysége 1956–1969 között. *Aetas*, 2017/1. 121–142.
- Horváth Attila: A vallásszabadság korlátozása és az egyházak üldözése Magyarországon a szovjet típusú diktatúra idején. *Polgári Szemle*, 2014/1–2.
- Kalmár Melinda: Történelmi galaxisok vonzásában. Magyarország és a szovjetrendszer 1945–1990. Budapest, 2014.
- Köbel Szilvia: „Oszd meg és uralkodj”. A pártállam és az egyházak. Budapest, 2005.
- Köpeczi Bócz Edit: Az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége. Haszonélvezők és kárvallottak. Budapest, 2004.
- Lipp Mónika Mária: Az egri irgalmasrendi kolostor, templom és kórház XVIII. századi berendezése. Doktori disszertáció, 2012.
- Rainer M. János: Bevezetés a kádárizmusba. Budapest, 2011.
- Soós Viktor Attila: Az Állami Egyházügyi Hivatal archontológiája. Az ÁEH szervezeti felépítése, nemzetközi kapcsolatai és dolgozóinak pályaképe. Doktori disszertáció, 2014.
- Soós Viktor Attila – Szabó Csaba – Szigeti László: Egyházüldözés és egyházüldözők a Kádár-korszakban. Budapest, 2010.
- Vörös Géza: Állambiztonság és az egyházak. *Egyháztörténeti Szemle*, 2009/4.
- Wirthné Diera Bernadett: Katolikus hitoktatás és elitképzés a Kádár-korszakban – Az 1961-es „Fekete Hollók” fedőnevű ügy elemzése. Doktori disszertáció, 2005.